

Секція 5

ЗМІСТ, ФОРМИ, МЕТОДИ І ТЕХНОЛОГІЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ФАХІВЦІВ СОЦІОГУМАНІТАРНОЇ СФЕРИ

ПСИХОГЕНЕЗА ГЕНДЕРНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ЮНАКІВ І ДІВЧАТ

ФУРМАН А.В., НАДВИНИЧНА Т.Л.

Copyright © 2013

Соціально-економічна криза та духовно-моральне спустошення, що нині притаманні українському суспільству, обтяжливо впливають на психіку людини, її повсякденне психоемоційне благополуччя. Якщо доросла людина більш-менш здатна адаптуватися до мінливих та складних життєвих обставин, то для юнаків і дівчат входження в доросле життя здебільшого є проблематичним і навіть драматичним процесом. Незважаючи на завершення процесів фізичного дозрівання, їхній психосоціальний розвиток ще повністю не завершений, а відтак вони досить вразливі до різноманітних травмуючих впливів, котрі можуть негативно позначитися на емоційно-почуттєвій сфері. І це закономірно, адже емоції – це ті психічні явища, які, самоорганізуючись як переживання і хвилювання, характеризують у знятому вигляді особисту значущість та пристрасну оцінку зовнішніх і внутрішніх ситуацій для життєдіяльності людини, виявляють її суб'єктивне ставлення до самої себе і до навколишнього світу. Емоційні стани особистості, як відомо, можуть бути як позитивними (конструктивними), так і негативними (деструктивними). Наслідки впливу останніх – це передусім різноманітні розлади діяльності і поведінки, а інколи навіть джерело неадекватної чи девіантної поведінки юні.

Зміни ціннісно-моральних орієнтацій, що є характерними для українського сьогодення, переважно негативно відображаються на різних аспектах життєдіяльності сучасної молоді. Особливе занепокоєння, на нашу думку, викликає сфера відносин міжособистісних стосунків між представниками різних гендерних груп, у якій все частіше відбувається розмивання меж між жіночими та чоловічими соціальними ролями, відзначається вплив негативного інформаційного фону, що ситуаційно провокує агресію і спричиняє тривожність у юнаків і дівчат. Ситуацію ускладнює і те, що ця проблема належить до відносно нових для нашого суспільства, адже ще зовсім недавно його норми, звичаї і традиції оберігали молодь від багатьох негативних впливів сучасної цивілізації (алкоголізм, наркоманія, сексуальне розбещення тощо). Але складна соціально-економічна ситуація в країні похитнула родинні канони багатьох українських сімей, змусила батьків шукати кращої долі у чужих краях, залишаючи юне покоління без чітких світоглядних орієнтирів і без підтримки цінності гендерної ідентичності та психодуховної унікальності кожного юнака чи кожної дівчини. Все це змушує психологів шукати дієвий вихід, який би дав чіткі відповіді на існуючі запитання, що вимагає перш за все детального дослідження **генези та гендерних особливостей деструктивних емоційних станів юні**.

Актуальність пропонуваного дослідження пов'язана також і з тим, що дана проблема є недостатньо вивченою серед вітчизняних та зарубіжних психологів. Останніми роками відзначається значне зростання інтересу до гендерних досліджень, які мають міждисциплінарний характер та стосуються гендерної політики гендерних ролей, гендерної лінгвістики, гендерної культурології, персоніфікованої (модульно-розвивальної) освіти тощо (Т.В. Бендас, Ш. Берн, Т.В. Говорун, Г. В. Гритчук, Р. А. Джонсон, І.В. Головніова, О.Ф. Іванова, О.М. Кікінежді, І.С. Кльоцина, І.С. Кон, О.С. Кочарян, Т.Л. Надвична, М. Палуді, Г.А. Тьомкіна, А.В. Фурман та ін.) [див. 1 – 11].

Згідно із сучасною віковою періодизацією юнацький вік охоплює дві послідовні фази, з яких упродовж 15-18 років розгортається рання юність, а з 18 до 21 року триває власне юність. Для цього вікового періоду характерне завершення біологічного дозрівання організму та, відповідно, послаблення дії біофізичного фактору на психічну самоорганізацію внутрішнього світу юні. Однак фізична зрілість цього віку далеко не завжди супроводжується формуванням соціальної та психологічної зрілості (особливо стосовно акселератів), і тому нині досить поширеними є прояви інфантилізму серед представників ранньої юності. Неадекватну дитячість юнаків і дівчат породжує випередження темпів досягнення фізичної зрілості на противагу повільнішому формуванню соціальної і суто особистісної зрілості.

У результаті проведеного аналізу психологічних чинників гендерної рівності [11], з одного боку, першопричин та умов розвитку деструктивних емоційних станів юнаків та дівчат – з іншого, встановлено, що останні головню пов'язані з явними та латентними проблемами їх **гендерної ідентифікації**, зокрема:

1) у юнацькому віці важливим фактором, що впливає на стиль життя індивіда є його гендерна ідентичність, яка формується у процесі соціалізації. Є три групи чинників, що визначають гендерну соціалізацію: мега-, мезо-,

мікросередовища. До основних механізмів формування гендерної ідентичності належать інтеріоризація гендерних уявлень, стереотипів, що засвоюються і стають структурами Я особистості, її самоотождечення. Гендерні уявлення визначаються соціальними стереотипами стосовно того, якими повинні бути жінки та чоловіки, закріплюють основні відмінності між ними. Ці суспільні моделі існують не просто як система поглядів на норми гендерно-рольової поведінки. Вони діють як соціальні експектації, очікування, відіграють активну роль у формуванні соціальної поведінки особи. Якщо реальна поведінка не збігається з нормативами, то суспільство здійснює певний тиск на її свідомість, що вдається до певних санкцій. Інколи ці санкції є досить жорсткими (в архаїчних суспільствах за порушення статево-гендерної ідентичності та за інші відхилення від суспільних стандартів винних карали вигнанням, або навіть суворішими покараннями), проте в сучасному суспільстві вони носять переважно психологічний характер: осуд, негативні оцінки тощо. Як результат – молода людина переживає почуття провини, сором, внутрішні чи зовнішні рольові конфлікти. Щоб уникнути неприємних переживань, вона прагне задовольнити суспільні очікування, засвоюючи більш-менш адекватні суспільним вимогам окультурені форми гендерно-рольової поведінки. Відтак суспільні стереотипи стосовно жіночих і чоловічих гендерних ролей здатні впливати на гендерний розвиток людини як особистості та індивідуальності, накладаючи багато обмежень на її самореалізацію;

2) існує гендерна специфіка стилю життя у юнацькому віці. Основними змістовими характеристиками цього стилю юнаків є: прагнення до самоактуалізації, що проявляється в усвідомленому, рефлексивному ставленні до себе; наявність професійно зорієнтованих стратегій поведінки, що можуть бути як адаптивними, так і дезадаптивними; система усвідомлених життєвих цілей соціально-продуктивного спрямування. Ключовими змістовими характеристиками стилю життя дівчат є: потреба в самоактуалізації, що виявляється у прагненні до незалежності, самостійності та активності; наявність особистісно-рефлексивних стратегій вчинкових дій; система усвідомлених цілей, котрі стосуються міжособистісних стосунків.

3) юнацький вік характеризується андрогінністю гендерних уявлень, які мають статево своєрідність. Андрогінні уявлення дівчат характеризуються спрямованістю на сімейно-побутову сферу, юнаків – соціально-професійну. Гендерна ідентичність дівчат в юнацькі роки вирізняється більшою диференційованістю, ніж це має місце у юнаків, гендерні уявлення яких переважно не відповідають змістовим характеристикам ідентичності, що вказує на їх більшу стереотипність. Загалом гендерна ідентичність юнаків відображає спрямованість їхньої особистості на професійну діяльність, матеріальний успіх, соціальні контакти, дівчат – на інтимно-особистісне спілкування, виконання сімейно-побутових ролей та соціальну самореалізацію;

4) суб'єктний стиль життя характерний більшою мірою для осіб з андрогінним типом гендерних уявлень, причому як юнаків, так і дівчат; тоді як об'єктний – корелює з недиференційованим типом уявлень та частково з фемінним у дівчат. Для осіб з андрогінними уявленнями притаманні: а) адаптивні стратегії поведінки (відмінність між юнаками і дівчатами виявляється у видах життєвих стратегій та їх спрямуванні на внутрішній чи зовнішній світ); б) високе прагнення до самоактуалізації (відмінність між юнаками та дівчатами в ознаках, за якими юнь прагне до самоактуалізації); в) високий рівень усвідомлення життєвих цілей (гендерна специфіка в актуальності сфер реалізації життєвих цілей); г) наявність відрефлексованих суб'єктних життєвих орієнтацій. Водночас у дівчат переважають дезадаптивні стратегії поведінки, діють тенденції прагнення до самоактуалізації, абстрактні життєві цілі, матеріальні життєві інтереси;

5) у випадку особистого уникнення пошуку ідентичності чи підчас його самозаперечення юнаком може виникнути так звана *дифузна ідентичність*, котра здебільшого спричинена інфантилізмом, негативною Я-концепцією, викривленим перебігом механізмів самоствердження. Пошуки ідентичності, замінені вибором дорослих чи здійснені під тиском випадкових обставин визначають передчасний (приречений) варіант особистісного гендерного розвитку. Відкладений процес формування особистості, пов'язаний з несприятливими життєвими обставинами чи внутрішньою неготовністю юнака взяти на себе нові обов'язки, відображає відстрочений вибір або ж своєрідний мораторій у його психосоціальному становленні;

6) невідповідність поведінки та вчинків юні суспільним нормам, що висуваються до гендерних ролей, та відповідним цінностям створює численні суперечності між їх гендерними ролями, гендерною ідентичністю та відповідними соціальними очікуваннями. Такі суперечності проявляються як різноманітні гендерно-рольові конфлікти особистості, у яких найчастіше протиставляється суспільні стереотипи гендерних ролей (тобто традиційні уявлення про гендерну роль) і реальні потреби особи. Скажімо, є стереотип, згідно з яким чоловіки повинні виявляти невисоку емоційність і самі справлятися із власними емоційними проблемами. Якщо чоловік наслідує цей стереотип, то він внутрішньо потрапляє у ситуацію гендерно-рольового конфлікту, протидіючи власним потребам в емоційних проявах і психологічній підтримці; якщо ж поведінка чоловіка суперечить стереотипам, то він ризикує отримати зовнішній гендерно-рольовий конфлікт з найближчим оточенням, яке може вважати його недостатньо мужнім. Відчуваючи на собі тиск цього та інших стереотипів, чоловіки майже безперервно перебувають у стані гендерно-рольового стресу;

7) на гендерний розвиток та гендерну самореалізацію істотно впливають гендерні стереотипи і цінності батьків, їхні життєві сценарії, характер стосунків у подружжі та між батьками й дітьми. Мабуть, з усіх сфер соціального життя людини сім'я є такою соціальною інституцією, у якій сутність гендерних стосунків проявляється найбільше. Можна без перебільшення сказати, що сім'я – це горнило формування гендеру. Від того, яка система гендерних стосунків склалася у родині, які гендерні стереотипи панують у системі її уявлень про чоловічу та жіночу сутність, залежить багато в чому формування гендерних ролей дітей, розвиток їхньої гендерної ідентичності. Гендерні ролі батьків – найперший зразок гендерної поведінки для дітей і молоді, які часто вибудовують власну гендерну ідентичність згідно з батьківськими моделями життя. Інколи життєвий сценарій юні повторює сценарій батьків, тому що в ранньому дитинстві маленька людина вирішила: "Буду таким, як тато (або такою, як мама)". Діти

багато в чому копіюють ставлення батьків один до одного, формуючи у такий спосіб стиль стосунків із представниками протилежної статі;

8) якщо досвід батьківських гендерних ролей обмежений чи недостатній (наприклад, у неповній сім'ї, чи коли дитина виховується без батьків), то це призводить до прогалин у гендерному розвитку особистості нащадка. Такі діти часто не отримують повноцінного досвіду міжгендерних стосунків, що може негативно позначитись на формуванні гендерних ролей та гендерної ідентичності, спричинити проблеми при створенні в майбутньому власної сім'ї та у вихованні своїх дітей. З іншого боку, навіть у повних сім'ях є багато проблем, які ускладнюють перебіг гендерної соціалізації юні. Так, авторитарність виховання, насильство й жорстокість у сім'ї призводять до численних деформацій гендерного розвитку, формують такі гендерні ролі, у яких закріплюються суспільні гендерні стереотипи, гендерна нерівність та інші деформації психокультурного повсякдення;

9) отож, юнацький вік – це час, коли суб'єкт життєдіяльності прагне розширити й відрефлексувати зміст свого Я. Цей віковий період є важливим етапом становлення статевої ролі ідентифікації, тому що саме у цей момент життєвого шляху відбувається активне усвідомлення суті своїх ставлень до інших людей і до самого себе, розширюється й уточнюється статево самовизначення. Юнацтво, як підкреслюють науковці – етап набуття особою статево-рольової ідентифікації, яка є внутрішнім переживанням своєї статевої приналежності, освоєння гендерної ролі й уподібнення до неї, тобто своєрідна єдність статевого самоусвідомлення і культурної поведінки. Іншими словами, саме юнацький вік визначає подальший розвиток особистості молоді, зорієнтовує її на досконалі зразки Я-чоловіка і Я-жінки у постійно змінних умовах повсякдення, збагачує останнє егалітарними цінностями і смислами, які передбачено формують гендерну самосвідомість, статево змістовлену Я-концепцію та гендерну ідентифікацію і психокультуру.

1. Алешина Ю.Е., Лекторская Е.В. Ролевой конфликт работающей женщины // Вопросы психологии. – 1989. – № 5. – С. 80-88.
2. Барц Э. Игра в глубокое: Введение в юнгианскую психодраму: Пер. с нем. – М.: Независ. фирма “Класс”, 1997. – 144 с.
3. Берн Ш. Гендерная психология. – СПб.: прайм-ЕВРОЗНАК, 2001. – 320 с.
4. Говорун Т. В., Кікінежді О. М. Стать та сексуальність: Психологічний ракурс. – Тернопіль: Навч. книга – Богдан, 1999. – 383 с.
5. Горностаі П. П. Ресурсы женственности и мужественности // Журнал практического психолога. – 2003. – № 6. – С. 51-55.
6. Гритчук Г. В. Тодорів Л. Д., Гендерні уявлення у структурі ідентичності в юності / 2 авт. Г. В. Гритчук, Л. Д. Тодорів // Збірник наукових праць : філософія, соціологія, психологія. – Івано-Франківськ : ВДВ ЦІТ, 2007. – Вип. 12. – Ч. 1. – С. 148 – 156.
7. Гритчук Г. В. Психологічні механізми формування гендерних уявлень особистості: теоретичний аспект / Г. В. Гритчук // Проблеми загальної та педагогічної психології. Збірник наукових праць Інституту психології ім. Г. С. Костюка АПН України. – К., 2008. Т. X, Част. 1. – С. 108 – 120.
8. Джонсон Р.А. Он. Глубинные аспекты мужской психологии: Пер. с англ. Х.: Фолио; М.: Институт общегуманитарных исследований. 1996. – 190 с.
9. Джонсон Р. А. Она. Глубинные аспекты женской психологии: Пер. с англ. Х.: Фолио; М.: Институт общегуманитарных исследований. 1996. – 124 с.
10. Кон И. С. Социология личности. – М.: Политиздат, 1967. – 383 с.
11. Фурман А. В., Надвинична Т. Л. Основи гендерної рівності: Навч. пос. – Тернопіль: Економічна думка, 2006. – 168 с.

СУЧАСНА ФІЛОСОФІЯ УПРАВЛІННЯ ТА ПРОБЛЕМИ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ОРГАНІЗАЦІЇ

ГНАСЕВИЧ Н.В., СТЕЦІК Х.

Copyright © 2013

Філософія управління та проблеми економічного розвитку організації (компанії, підприємства, фірми тощо) сьогодні є надзвичайно актуальним напрямом наукового пошуку у академічних колах, та набувають особливого значення для представників бізнес-середовища.

З набуттям нашою країною незалежності особливої вагомості набуває розробка даної проблеми. І це цілком закономірно. Адже за будь-яких умов без розв'язання означених аспектів неможливо свідомо обирати і застосовувати інструменти проектування і прийняття значущих рішень в інноваційній сфері, уникати непродуктивних витрат часу, матеріальних та духовних ресурсів для оптимізації базових механізмів. В сучасному ж українському суспільстві, коли розбудова суверенної правової держави, відповідної до її запитів управлінської мережі й докорінна трансформація економіки супроводжуються певними кризовими явищами, спадами і соціальними конфліктами, питання теорії і практики філософії управління вкрай актуалізуються [2, с. 20].

Філософія управління є принципами і ідеями, які закладені в основу діяльності всіх організацій. Не маючи чіткої мети, не сформулювавши ясних і зрозумілих принципів, організації приречені на зникнення. Розробка філософських, світоглядно-методологічних засад науково-теоретичного дослідження та практичного вдосконалення і використання управління як механізму трансформації теоретичних моделей в практичні